

zerpujących badań H. Raaba, był on dużym ośrodkiem studiów sławianoznawczych w minionym pięćsetleciu. W nowe półwiecze wkracza ten Uniwersytet pod tymi samymi auspicjami: zbliżania do siebie dwu światów: sławiańskiego i germańskiego — więzią nauki.

Gerard Labuda

(OTHMAR FEYL): Slavica — Auswahl — Katalog der Universitätsbibliothek Jena. Ein Hilfsbuch für Slawisten und Germanoslavica-Forscher in zwei Bänden. Erster Band. Allgemeine Literatur, Tschechoslowakei und Polen. Weimar 1956 Hermann Böhlau Nachfolger 8° s. XV, nlb. 1, 249.

Uniwersytet im. Fryderyka Schillera w Jenie, który w roku przyszłym będzie obchodził czterechsetną rocznicę swego istnienia, jest obecnie w zakresie badań slawistycznych chyba jednym z najruchliwszych w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Wystarczy zajrzeć do poszczególnych roczników „Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena“, aby się o tym przekonać¹. W związku z jubileuszem Uniwersytetu tamtejsza Biblioteka Uniwersytecka przygotowuje wydanie historii Biblioteki Uniwersyteckiej w Jenie oraz dwutomowego katalogu dzieł slawistycznych tam się znajdujących, którego tom pierwszy ukazał się w końcu stycznia br. Opracowano go w ramach praktycznych ćwiczeń letnich (w 1955 r.) zespołu studentów slawistyki Uniwersytetu w Jenie pod kierunkiem dra Othmara Feyla, który dokonał zredagowania tomu. Opracowano go właściwie w celu ułatwienia pracy badawczo-naukowej niemieckim slawistom, ale i dla nas ma on znaczenie niepoślednie choćby przez zamieszczenie kilkudziesięciu starodruków polskich lub Polski dotyczących nie wymienionych w Bibliografii polskiej Karola Estreichera. Odda on również pewną przysługę naszym bibliografom oraz historykom interesującym się przeszłością stosunków niemiecko-polskich, którym ułatwią korzystanie z książek w ramach wypożyczalni międzybiblioteecznych sygnatury, jakimi są opatrzone wszystkie pozycje.

Dr Feyl słusznie wspomina w swej przedmowie do katalogu, że choć Biblioteka Uniwersytecka w Jenie należała przed 1945 r. do mniejszych w Niemczech, to z uwagi na swój zasób książek jest dziś jedną z wartościowszych. Trzeba też z uznaniem podkreślić, że niniejszy katalog *slaviców*, jest pierwszym katalogiem tego rodzaju w Niemczech i chyba w Europie, oby więc i inne biblioteki uniwersyteckie, np. w Berlinie i Halli² poszły za przykładem Jeny, gdzie przecież przed 1945 r. nie było katedry slawistyki ani tradycji slawistycznej w zakresie bibliotekarstwa.

Pierwszy tom katalogu, poświęcony publikacjom o charakterze ogólnym, luźnym, czeskosłowackim i polskim, obejmuje 2763³ numerowanych pozycji i zawiera właściwie tylko wybór⁴ tytułów książek i czasopism opracowany na podstawie 1910-tomowego

¹ Np. w roczniku 4. 1954/55 („Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe“) ukazały się w zeszytach 3/4 bibliografie: mickiewiczowska w Niemczech oraz szyllerowska w krajach sławiańskich, opracowane przez dra Othmara Feyla (por. recenzję w „Przeglądzie Zachodnim“ 1956, nr 1—2 s. 155—158) a zeszyt 4/5 teje serii poświęcono tematyce: historyczna rola Uniwersytetu w Jenie w dziejach niemiecko-sławiańsko-wschodnioeuropejskich stosunków sąsiedztwa i przyjaźni. Rocznik 6: 1957/58, jubileuszowy, będzie zawierał różne rozprawy o tematyce slawistycznej m. i. dysertację J. Schultza: Studenten aus Polen an der Universität Jena (1548—1775).

² Biblioteka Uniwersytecka w Halli ma już gotowy w rękopisie katalog starodruków *slaviców* sporządzony dla użytku prof. dra E. Wintera.

³ Jest to właściwie cyfra niedokładna z uwagi na dodatkową numerację z literą a) przy niektórych pozycjach, a przede wszystkim dlatego, że często pod jednym numerem zamieszczono po parę różnych wydań tej samej książki.

⁴ „Es handelt sich bei unserer Arbeit um einen registrierenden Auswahl — Katalog der Slavica der UB Jena. Zur Vorlage eines vollständigen Kataloges fehlte es an den zeitlichen und personellen Voraussetzungen. Unser Nachweis umfasst daher den slawistischen Besitzstand der UB Jena nur in approximativer, nicht in kompletter Vollständigkeit. Wenn es die bibliothekarische Terminologie erlaubt hätte, würden wir ihn eher als eine Slavica-Fundliste der UB Jena bezeichnen haben“ (s. VI).

katalogu alfabetycznego (do 1949 r.) oraz katalogu kartkowego, przy czym uwzględniono z tego ostatniego tylko książki zarejestrowane do końca 1955 r. Tom drugi będzie zawierał publikacje dotyczące Bułgarii, Jugosławii i ZSRR oraz indeks autorów do obydwóch tomów.

W tomie pierwszym wyróżniono dwa główne rozdziały: A. Ogólna literatura slawistyczna i B. Słowianie zachodni. Rozdział A zawiera ogółem 546 pozycji i został usystematyzowany w 16 główniejszych działach, uwzględniających bibliografię, dzieła treści ogólnej i słowniki, historię, etnografię i religię Słowian, stosunki niemiecko-słowiańskie, opisy krajów i narodów słowiańskich z XVI—XIX w. oraz językoznawstwo słowiańskie. Rozdział B obejmuje trzy działy główne: Słowianie w Niemczech, Czechosłowacja i Polska. Łużyczan tu⁵ w podtytule nie wyodrębniono zapewne dlatego, że przyjęto układ według krajów, a nie narodów. Pierwszy dział obejmuje tylko 71 pozycji i składa się przeważnie z książek historycznych, językoznawczych i dzieł treści ogólnej. Natomiast pozycji odnoszących się do Czechosłowacji jest równo 1100. Potraktowano tu łącznie Czechów i Słowaków według schematu państwowego, choć należałoby tu przynajmniej pewne grupy, jak np. historię, językoznawstwo i literaturę, wyodrębnić dla każdego z tych narodów z osobna. Warto by było błęd ten naprawić w tomie drugim, w przypadku choćby Jugosławii. W dziale poświęconym Czechosłowacji wyróżniono 18 poddziałów głównych (bibliografie, biografie, czasopisma, dzieła podręczne i słowniki, dzieła zbiorowe, księgarstwo i bibliotekarstwo, opisy kraju, stosunki niemiecko-czechosłowackie, historia, językoznawstwo, literatura, poszczególni pisarze, tłumaczenia, etnografia, nauka i szkolnictwo, sztuka, kultura, religia), przy czym niektóre z nich dzielą się jeszcze na mniejsze poddziałiki. Najobszerniejszym z nich jest oczywiście dział historyczny, liczący 487 pozycji, z których najwięcej dotyczy Jana Husa i husytyzmu. W całym dziale czechosłowackim przeważają książki w języku niemieckim i łańskim, a książki w języku czeskim i słowackim — to wydania niemal wyłącznie drukowane po 1945 r. Zdarzają się tu wśród starodruków (nie wyodrębnionych nigdzie osobno!) różne *polonica*, np. Joachima Camerarius: *Narratio de fratribus orthodoxorum ecclesia in Bohemia et Polonia*. Heidelberg (nr 1655 — wydanie bez daty rocznej, nieznanne Streicherowi), niektóre wydania dzieł Komenskigo w Polsce (nr 1577 i 1595) i in.

Największe jednak zainteresowanie budzi w nas dział poświęcony Polsce, liczący przeszło 1040 pozycji. Schemat poddziałów jest tu podobny jak odnoszący się do Czechosłowacji, tylko bardziej zróżnicowany. Np. poddział: pomoce bibliograficzne dzieli się jeszcze na: historię bibliografii, bibliografie narodowe, rzeczowe, biobibliografie (zawiera niemal wyłącznie druki z XVIII w.) i katalogi. Ale nie ma tu wcale Bibliografii polskiej Karola Estreichera, Bibliografii historii Polski Finkla, Słownika Biograficznego i wielu innych podstawowych dzieł z tego zakresu. Są wprawdzie tam reprezentowane ogólne czasopisma bibliograficzne „Przewodnik Bibliograficzny“ i „Bibliografia Zawartości Czasopism“, ale dopiero od rocznika 1952. Podobnie ma się sprawa i z innymi czasopismami polskimi. Biblioteka jest słabo zaopatrzona w słowniki i dzieła treści ogólnej, a z zakresu bibliotekarstwa i biografii historycznej posiada zaledwie po parę pozycji. Stosunkowo obszerniejszy jest poddział dotyczący stosunków niemiecko-polskich (131 pozycji), zapewne mocno wyselekcjonowany z czysto propagandowej antypolskiej literatury. Przeważa w nim zresztą literatura XIX i początku XX w.

Opisy kraju — to w większej części starodruki z XVII i XVIII w. Zwraca tu uwagę pozycja nr 2005: *Nachricht über Witkove [Witkowo] in der Woiwodschafft Gnesien [Gniezno] in Gross-Polen*. W Bernoulli Sammlung kurzer Reisebeschreibungen. 4 Bd. Berlin 1781. Jak w poprzednich działach, tak i tu najlepiej jest reprezentowana historia i liczy 556 pozycji, a więc przeszło połowę książek dotyczących Polski. Wyszczególniono w tym dziale osobno piśmiennictwo ogólne, okres wczesnodziejowy, średniowiecze, w. XVI—XVII, w. XVIII, w. XIX, w. XX a następnie wyodrębniono jeszcze dzielnicę:

⁵ Tzn. w dziale: Słowianie w Niemczech.

Śląsk, Pomorze Zachodnie, Wielkopolskę, Pomorze Gdańskie i Prusy Wschodnie, wreszcie Gdańsk. Ogromną przewagę we wszystkich prawie poddziałach (oczywiście z wyjątkiem okresu XIX i XX w.) mają rzadkie starodruki, które świadczą najlepiej, że główny zrąb tej części księgozbioru Biblioteki powstał w XVIII w. Następne działy: językoznawstwo, historia literatury i poszczególni pisarze są stosunkowo bardzo słabo reprezentowani, a już nikłą wprost ilość, bo 11 pozycji zanotowano tłumaczeń polskiej literatury pięknej na język niemiecki. Poddziały takie, jak etnografia (właściwie tu: antropologia — 2 pozycje), filozofia (3 pozycje) i kultura (4 pozycje) — nie są *de facto* wcale reprezentowane. Nauka i szkolnictwo jest tu dość przypadkowym zbiorem przeważnie dziewiętnastowiecznych pozycji (Album studiosorum Universitatis Cracoviensis kończy się tu na tomie trzecim), podobnie jak i sztuka. Dział ostatni — religioznawstwo — stanowi zbiór prawie samych osiemnastowiecznych druków.

Wśród starodruków, przeważnie treści historycznej, znajduje się kilkanaście pozycji nie wymienionych w Bibliografii polskiej Estreichera, warto więc tu przytoczyć tytuły ważniejszych z nich.

- Nr 2174: Beantwortung auf die in franz. Sprache erschienene Schmähschrift, betitelt: Anmerkungen über die Erklärung der Wiener, Petersburger und Berliner Höfe, die Zugliederung der Republik Pohlen betreffend. London, Aachen 1773.
- Nr 2546: Eigentliche wahrhaftige Beschreibung der Stadt Dantzig. Halle 1577.
- Nr 2005: Bernoulli: Sammlung kurzer Reisebeschreibungen. 4 Bd. Berlin 1781.
- Nr 2017: Curieuse Geschichtskalender, darinnen die Thaten der Könige, Churfürsten und Erzbischöffe zu Trier, Bayern, Cölln, Pfalz, Maintz, Polen, Russl. etc. vorgestellt werden v. 1601—1697. Leipzig 1698.
- Nr 2574: Keller Joh. Tob.: Polnische und Deutsche Grammatica. B. m. w. 1701.
- Nr 2234: Lettre d'un Gentilhomme Polonais a un autre sur le séjour des troupes Saxonnnes en Pologne. B. m. i. r. w.
- Nr 2149: Morientis Poloniae servandae ratio certissima. B. m. i. r. w.
- Nr 2147: Das sterbende Polen redet die Einheimischen und Ausländer zu guter letzt also an. Im Oct. 1665. Aus d. Lat. übers. B. m. w. 1666.
- Nr 1994: Poloniae, gentisque et Reipublicae Polonicae Descriptionis libri II°. Francoforti 1575.
- Nr 2153: Schreiben vom Türkischen Kayser an den König in Pohlen d. 3. October 1672. Aus d. Türk. ins Pohl. u. . . ins Teutsche übers. B. m. i. r. w.
- Nr 2004: Polnischer Staat oder Beschreibung des Königreiches Polen und des Grossherzogtums Litthauen. Cölln 1697.
- Nr 2261: Vaughan Benjamin: Briefe über das Fürsten-Bündnis zur Theilung von Pohlen und Frankreich. Cölln 1794 s. XXXVI, 578.
- Nr 1968: Vladislaus IV. Rex Poloniae: Viris ad colloquium Thorunense a nobis indictum congregatis. B. m. i. r. w.
- Nr 2006: Zeiller Martin: Beschreibung des Königreichs Polen und Grossherzogtums Litauen. Ulm 1663.

Gdybyśmy mieli do czynienia z kompletnym zestawieniem *poloniców* znalazłoby się znacznie więcej druków nie notowanych w Bibliografii Estreichera. W katalogu nie wymieniono np. nie znanej u nas wcale łacińskiej rozprawy gdańszczyzanina J. B. Eppeniusa z 1767 r. drukowanej w Jenie a poświęconej klasycznym studiom w Polsce w okresie panowania króla Kazimierza Jagiellończyka, choć znajduje się ona w tamtejszej Bibliotece.

Przy okazji warto dorzucić kilka tytułów starodruków, wymienionych wprawdzie u Estreichera, ale bez podania miejsca ich przechowania i dokładnego opisu.

- Nr 1757: Grabe Mart. Silv.: Catalogus librorum quarumlibet facultatum, a Principe Boguslav Radzivil ... Electorali que Regiomontani est Bibliothecae legato donatum 1668. Regiomont. 1673.

⁶ Jest to zapewne książka napisana przez Stanisława Sarnickiego.

Nr 2118: Lasicius Joh. [recte: Łasicki Jan]: Historia de ingressu Polonorum in Valachiam cum Bogdono. Francoforte 1578.

Nr 2119. Lasicius Joh. [recte: Łasicki Jan]: Wallachischen Krieges oder Geschichten wahrhaftige Beschreibung. Aus d. Lat. Basel 1578.

Nr 2131: Malegonellius nunc de Amadoris Anton: Joanni III Poloniae Regi invictissimo ob Viennam ab obsidione Turcarum liberatam panegyricus. Romae, Florentiae 1584⁷.

Nr 1998: Mikoschka⁸ Joseph: Reise eines Polen durch die Moldau nach der Türkei. A. d. Poln. v. S. G. Linde. 1. 2. Theil. Leipzig 1793.

Nr 2165: Wiśnio wiecki Michał: Michael Korybutus Wicnewiecky (sic!) wird König in Pohlen am 9. — 19. Jun. B. m. w. 1669.

Brak Bibliografii polskiej Estreichera nie pozwolił wydawcy na sprostowanie błędów i rozwiązanie kryptonimów różnych autorów, co poniżej staramy się uczynić przez wymienienie najważniejszych spośród nich.

Autorem anonimowej pozycji nr 1839 jest według Estreichera (t. XXVI s. 395) Michael de la Valette Rousseau. Pozycje nr 1882 i 1893 są jednego i tego samego autora, tzn. A. L. Schlözera. Pozycja nr 1997 winna być umieszczona pod hasłem Sachse Johann tak jak nr 2133. Autorem pozycji nr 2096, 2135 i 2155 jest według Estreichera (t. XVI s. 337) Jan Frischman. Podobnie autorami anonimowych pozycji są: nr 2106 — Jan Messenius (Estreicher t. XXII s. 304), nr 2107 — Erasmus Francisci (Estreicher t. XVI s. 279), nr 2120 — Jan Ernest Linde (Estreicher t. XXI s. 286) i nr 2140 — Hyppolitus a Collibus (Estreicher t. XVIII s. 205). W pozycji nr 2143 nazwisko autora winno brzmieć nie: Andreas de Pilca, ale Andreas de Pilca Koryciński (Estreicher, t. XX s. 110). Pozycja nr 2156 stanowi drugą część książki Jana Troestera: Polnisches Adler-Nest... (Estreicher, t. XXXI s. 330). W pozycji nr 2164 nazwisko autora zamiast „Wierzbiety“ winno brzmieć: Piotr Wierzbietą Biskupski. Nazwisko autora pozycji nr 2169 brzmi: François Dallerac (Estreicher, t. XV s. 16) a pozycji nr 2188 Georg Daniel Seyler (Estreicher, t. XXVII s. 415) zamiast J. G. de Chevières. Pozycję 2189 podano pod nazwiskiem tłumacza: Samuel Chrościkowski (jak w karcie tytułowej) zamiast — autora: G. de B. Mably (Estreicher, t. XXII s. 3—4). Pozycje nr 2196 i 2207 winny być umieszczone pod hasłem: S. Zannowich (Estreicher, t. XV s. 161). W pozycji nr 2205 nazwisko autora zamiast Hein-Hauser brzmi: Steinhäuser (Estreicher, t. XVIII s. 274) i pod tym hasłem winna być umieszczona także pozycja nr 2204. Autorem pozycji nr 2219 jest Stanisław Konarski (Estreicher, t. XX s. 8). Pozycja nr 2472: Chronica minora. I. Chronica Posoniense... winna być umieszczona w dziale — Czechosłowacja, gdyż nie chodzi tu o Poznań, ale o Bratysławę (łacińska nazwa: Posonium).

Omówiony wyżej katalog przynosi nam nie tylko wykaz ciekawych *poloniców*, ale zarazem — co nie było zamiarem wydawcy — podaje jakby listę braków z zakresu nowszej polskiej literatury naukowej. Trzeba przyznać, że Czechosłowacja znacznie lepiej obesłała swoimi powojennymi książkami Bibliotekę Uniwersytecką w Jenie, niż myśmy to uczynili. Zapewne też wśród czasopism i książek polskich wydanych po ostatniej wojnie a figurujących w Katalogu ogromna większość pochodzi z zakupu, jak to widać choćby po rocznikach czasopism, które niemal wszystkie zaczynają się w 1952 r., kiedy zaczęto je zakupywać (np. „Kwartalnik Historyczny“, „Myśl Filozoficzna“, „Przegląd Zachodni“, „Trybuna Ludu“ i in.). Trzeba więc zaapelować do wydawców czasopism i bibliotek, duszących się od nadmiaru dubletów książek powojennych i posyłających je często na makulaturę, aby posłały zbędne im egzemplarze Bibliotece Uniwersyteckiej w Jenie i w ten sposób powiększyły w niej dział *poloniców*, tak bardzo potrzebnych tam studiującym sławistykę.

Władysław Chojnacki

⁷ Błąd drukarski w katalogu. Zapewne : 1684.

⁸ U Estreichera, t. XXII s. 382—3: Mikosza (Mikoscha).